

DAĞISTAN HALKLARI VE DİLLERİ

Umur Barış ÜZMEZ*

Allah, insanları yaratıp kabile ve boylara ayırdıktan sonra her milletin dilini dağıtmak üzere bir melek vazifelendirir. Görevli melek, dilleri bir çuvala doldurur, her dili konuşulduğu ülkeye atmak üzere göklere yükselir. Melek, çuvaldaki dilleri gökyüzünden konuşulacağı ülkelere dağıtmaya başlar, dünyayı bu şekilde baştan sona dolaşır. En son Dağıstan kalır, vazifeli melek Dağıstan'a geldiğinde bir hayli yorulmuştur. Görevini tamamlaması gerektiğinden, yorgunluğuna aldırılmayarak icraatına devam eder. Yorgun ve bitkin bir şekilde bu ülkeye geldiğinde çuvaldan bir dil alıp atmak ister. Bu sırada çuvalın ağzı açılır ve kalan dillerin hepsi Dağıstan'a saçılır.

Diller ülkesi olarak adlandırılan, iki buçuk milyonu geçen nüfusunda yirmiden fazla etnik grup ve otuzdan fazla dil barındıran Dağıstan, ancak böyle bir efsane ile betimlenebilirdi.

Dağıstan, Rusya'ya bağlı ve adını coğrafyasından alan özerk bir cumhuriyettir. Dağlık coğrafyası, binyıllarca Hazar, Arap, Selçuklu, Moğol, İran, Osmanlı, Rus egemenlikleri ve bunun özellikle kültürel etkileri sebebiyle hiçbir zaman bağımsızlığını tam olarak kazanamamış, onlarca halka ve dile ev sahipliği yapan bir bölgedir.

Kafkasya yerel halkları, Turaniler yani Türkler, Ariler ve muhacirler olarak üç üst ayırım içerisinde sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte yirminin üzerinde etnik grup Dağıstan'da varlıklarını devam ettirmektedirler. Nüfus göz önüne alındığında bölgede yaşayan başlıca etnik gruplar; Avarlar, Darginler, Kumuklar, Lezgiler, Laklar, Tabasaranlar, Çeçenler, Ruslar, Nogaylar ve Azeri Türkleridir. İç karışıklıklar, coğrafi şartlar, Rusya'nın baskı politikaları sebebiyle son resmi nüfus sayımı 1989 da yapılmıştır. Bu tarihten sonra SSCB'nin dağılması ve birçok göç hareketleriyle birlikte nüfus ve etnik yapı değişiklikler göstermiştir. Günümüz tahminlerine göre oluşan tablo şu şekildedir;

Tahmini nüfus: 2.500.000-3.000.000 arası

Avarlar	%29,2	Azeriler	%4,5
Darginler	%16,6	Tabasaranlar	%4,3
Kumuklar	%14,2	Ruslar	%3,6

* Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencisi

Lezgiler	%13,1	Çeçenler	%3,5
Laklar	%5,4	Nogaylar	%1,5

Tabloda görülen halkların alt grupları da bulunmaktadır. Örneğin Avarların dildeki ses uyumu farklılığından kaynaklanan 19 alt grubu mevcuttur. Dağıstan Anayasasına göre bu etnik gruplardan sadece on tanesi millet statüsündedir. Farklılıkların temelinde dil etkeni bulunduğunu düşündüğümüzde, sadece birkaç yüz kişinin veya birkaç köyün konuştuğu olduğu diller mevcuttur.

SSCB nüfus sayımı verilerine göre 1926'da Dağıstan'da 32 farklı dil konuşulmaktadır. Bu dillerin çoğu Kafkasya dilleri ailesinden Nah-Dağıstan grubuna, üçü Türk dili ailesine, üçü de Hint-Avrupa dil ailesine aittir. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde bölgede konuşulan dili Türk-Tatar dili olarak belirtmiştir. 11 Mayıs 1918 tarihinde kurulan Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'nin resmî dil olarak Kumuk Türkçesini kabul etmesi, Evliya Çelebi'nin tespitlerini desteklemektedir. Her ne kadar dil birliği sağlanamamış olsa da Türkçe 19 yüzyılın başlarına kadar, konuşma dili ve yazı dili olarak ağırlığını hissettirmiştir. Güney Dağıstan'da Azerbaycan Türkçesi konuşulurken, kuzeyde Kumuk Türkçesi anlaşma dili olarak kabul edilmiştir. Dağlık bölgelerde, anlaşma dili olarak bu dillerin yerini Avar dili; şehirlerde ise Rusça almıştır. Dağıstan'da, sayısı az olan milletler anlaşma dili olarak kendilerinden daha çok nüfusa sahip olan milletlerin dillerini konuşmaktadırlar.

Bu kadar çok dilin kullanıldığı ülkede okuma yazma oranı yüzde yüze yakındır ve insanların tamamına yakını en az iki dil bilmektedirler. Konuşulan genel diller şu şekildedir: Avarca, Lezgice, Dargi, Kumukça, Terekemece, Lakça, Tabasaranca, Çeçence, Tsahurca, Agulca, Tatça, Andice, Arçince, Bagulal dili, Botlih dili, Çamal dili, Didoy dili, Godoberince, Kaytakça, Kapuçin dili, Karatayca, Hunzal dili, Hvarşince, Kubaçi dili, Tindice, Nogayca. Tabi bu dillerinde kendi içlerinde ayrımı vardır. Örneğin Avarca, kuzey ve güney olarak ikiye, Lezgice, Kyurin, Samur ve Kuba olmak üzere üçe ayrılır. Bu kadar farklılıkla birlikte bu dillerin neredeyse tamamı UNESCO'nun Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda yer almaktadır.

Köküne inmeye çalışıldıkça içinde kaybolunan Dağıstan, bu ilginç çeşitliliği ile bir mozaiktir. Fakat birlik kurulamaması, dış baskılar, iç çekişmeler gibi sebeplerle genelde bu mozaığın olumlu taraflarını görememekteyiz.